

HAUSER ARNOLD KÉT ÖNÉLETRAJZA

ÖNÉLETRAJZ¹

Magyarországon születtem 1892-ben.

Budapest, Bécs, Berlin és Párizs egyetemem kezdtem el a művészet és az irodalom történetét tanulmányozni.

Egyetemi oktatóim közül Bécsben a művészettörténész Max Dvořák, Berlinben a filozófus és szociológus Georg Simmel, Párizsban pedig Henri Bergson és Gustave Lanson voltak rám a legnagyobb hatással.²

Az első világháború után két évet töltöttem Olaszországban a klasszikus és itáliai művészet kutatásával.

1921-ben Berlinbe költöztem. Abban az időben jutottam arra a következtetésre, hogy a művészet és az irodalom a korban leginkább tárgyalt problémái alapvetően szociológiaiak. Úgy éreztem, hogy fel kell adnom korábbi éveim filozófiai idealizmusát, és attól kezdve mindenek fölé helyeztem szociológiai és gazdaságtani tanulmányaimat, amelyekhez Max Weber, Werner Sombart és Ernst Troeltsch művei mutattak irányt. Az elkövetkező években az említett tudósokon kívül a nagy amerikai szociológusok, Thorstein Veblen, Charles H. Cooley, William G. Sumner, John Dewey³ írásait forgattam, és új ösztönzésre találtam józan racionalizmusukban és realizmusukban.

1924-ben Bécsben telepedtem le. Ettől kezdve érdeklődésem főleg a film felé fordult. Úgy gondoltam, hogy ebben általában a művészet legégetőbb problémáinak próbakövére találtam – hogy mindez lehetőséget kínál arra, hogy egy új művészet születését és első lépéseit tanulmányozzuk, illetve hogy úgy figyeljük meg a mű-

¹ Közreadja Zuh Deodáth, szerkesztette Markója Csilla, Bardoly István. Hauser Arnold hagyatékában. Gépirat, évszám nélkül. Valószínűleg az ötvenes évek első feléből vagy közepéről. Hauser életrajza végén *A művészettörténet filozófiájának* néhány fejezetcímét sorolja fel, megemlítve, hogy ezen dolgozik. A mű 1958-ban jelent meg.

² Hauser viszonylag keveset beszél egykori tanáiról. Különösen ritkán említi a párizsi élményeit. Gustave Lanson (1857–1934, a Sorbonne és az École Normale Supérieure egykori tanára) neve azért is fontos, mert ezzel utal a klasszikus francia, szociológiai szemléletű irodalomtudomány reá gyakorolt hatására. Hauser folyamatos kiállása a művészet filozófiájának kiegyensúlyozott szemlélete mellett rokonságot mutat Lanson ama elképzelésével, hogy a társadalmi faktorok vizsgálata és az *explication du texte* módszerének kombinációjával le lehet leküzdeni azt, hogy a szociológiai vagy a pszichológiai szempontok vizsgálata kapjon egyértelmű és így káros túlsúlyt egy irodalmi mű vizsgálatában.

³ Az önéletrajzot Hauser tudatosan az angolszász közegnek írta, így tudományos pályájából főleg azokat a mozzanatokat emelte ki, amelyek az angolszász tudományos kultúrához kötődnek. Veblen, Cooley, Sumner vagy Dewey nevei egyébként szinte sohasem fordulnak elő nála hangsúlyosan.

vészeti formák fejlődése mögötti hajtóerőt, mintha csak egy laboratóriumban lennének.⁴

1938-ban elhagytam Bécsset és Londonban telepedtem le. A film dramaturgiájáról és szociológiájáról szóló könyvön dolgoztam, amelyet még Bécsben kezdtem el, és ennek mintegy melléktermékeként egy sor esszét írtam a filmmel kapcsolatos szociológiai problémákról, amelyek a *Life and Letters Today*⁵ és a *Sight and Sound*⁶ folyóiratokban láttak napvilágot. A korszakban született egyik írásom Amerikában, a *Partisan Review*-ben jelent meg 1948-ban.⁷

Angliába érkezésem óta igencsak bővült az általam vizsgált terület, ez pedig tízévnyi intenzív kutatás és írás után *A művészet és az irodalom társadalomtörténete* című munkámat eredményezte, amely két kötetben jelent meg 1951-ben, párhuzamosan Knopf-nál, New York-ban, és a Routledge-nél, Londonban. Az első kiadás néhány hónap után elfogyott. Időközben a mű német, olasz és portugál fordításai is megjelentek, vagy éppen most vannak készülöben.

1948-ban lettem brit állampolgár.

1951 óta művészettörténetet oktatok a leeds-i egyetemen.

1952-ben a St. Louis-i Washington Egyetem meghívására részt vettem az alapításának centenáriuma és Leonardo da Vinci születésének ötszáz éves évfordulójára szervezett szimpóziumon⁸ *A modern művészet és tudomány időfogalmairól*⁹ szóló előadásommal, amelyet felkérésre újból megtartottam a Metropolitan Museum of Artban és a New York Universityn, valamint Bostonban, a School of the Museum of Fine Artsban.

⁴ Ld. ehhez az Alfred Knopf kiadóvallalat hirdetését *A művészet és az irodalom társadalomtörténete* New York-i megjelenéséhez (1951. november 7-ről, William Cole tollából). Ebben az önéletrajzi összefoglalóból (vagy annak egy korábbi változatából) több részt átemeltek. A filmkölcsonzó vállalatoknál és a filmforgalmazói (kereskedői) szakmában eltöltött éveket Hauser többször nevezte olyan „laboratóriumnak”, amelyben a filmművészet szociológiai vizsgálatát *in situ* lehetett elvégezni. Ennek legismertebb, és talán legtöbbet hivatkozott előfordulási helye egy 1973-ban, a Norddeutscher Rundfunk által rögzített interjú, amelyet Christian Gneussnak adott. Úgy fogalmaz, hogy: „A filmiroda a szociológus laboratóriumává vált.” Ld.: Ein langer Weg. Christian Gneuss interviewt Arnold Hauser. In: Arnold Hauser: *Im Gespräch mit Georg Lukács*. München, 1978. 37. – magyarul: *Találkozásaim Lukács Györggyel*. Budapest, 1978. 34.

⁵ Notes on the Sociology of the Film. *Life and Letters of Today*, 1938. December, 80–87.

⁶ The Film as a Product of Society. *Sight and Sound*, 7. 1939/1940. no 32. 129–133.

⁷ Can Movies be Profound? *Partisan Review*, 15. 1948. 69–73.

⁸ Ld.: a *St. Louis Post-Dispatch* tudósítását 1952. december 8-ról a Washington Egyetem Oregon E. Scott Symposiumáról (Hauser Arnold hagyatékában). [ismeretlen szerző]: „Modern Art is Held to Reflect Optimism. Arnold Hauser, London, Giving Concluding Lecture in Campus Centennial Series”. Köszönettel tartozom Juhász Klaudiának, hogy a cikket Hauser Arnold hagyatékai iratai között azonosította.

⁹ Az előadás nyomtatásban is megjelent. Először németül: Der Begriff der Zeit in der neueren Kunst und Wissenschaft. *Merker*, 9. 1955. 801–815.; majd angolul: The Conceptions of Time in Modern Art and Science. *The Partisan Review*, 23. 1956. 320–333.

Alfred · A · Knopf *Publisher*

NEWS OF BORZOI BOOKS

FOR RELEASE: Upon receipt

November 7, 1951

FROM: William Cole

FROM STONE AGE TO FILM AGE

A lifetime of study, followed by ten years of intensive research and writing, have gone into Arnold Hauser's "The Social History of Art," a two-volume, thousand-page work that Alfred A. Knopf publishes on November 12. Dr. Hauser writes of the permanent monuments of Western culture, from the wall paintings of the Old Stone Age to the poems of Valéry and the movies of Eisenstein. His aim is not only to place the various artistic movements in their proper setting, but to show the development of these movements and styles out of their particular social situations. He shows how changes in technology, the social structure, and class relationships worked changes on men's souls and opened up new regions of exploration to the artist, suggested new concerns and problems, and provided new equipment and techniques.

Arnold Hauser was born in Hungary. He has studied the history of art and literature at the Universities of Budapest, Vienna, Berlin, and Paris, and spent two years in Italy doing research on the history of Classical and Italian art. In 1938 he left the continent and settled in London. Since 1924 one of his major interests has been the problem of the film. He felt that here was a test case for the most vital problems of art—a case that offered the opportunity to study the birth and first developments of a new art in, as it were, a laboratory.

501 MADISON AVENUE

NEW YORK 22, N.Y.
(Telephone: MUrray Hill 8-0600)

A New York-i Alfred A. Knopf Kiadó reklámhirdetésének szövege A művészet és az irodalom társadalomtörténetének amerikai kiadásához. A könyvsorozat címeként és jelképekül is egy orosz agár szolgált. © Hauser Arnold örökösei

Jelenleg egyfajta bevezetésen dolgozom a művészet történetéhez, amely kizárólag olyan módszertani problémákkal foglalkozik, mint a művészetszociológia célja és határai, a történeti materializmus és a művészet története, a pszichoanalízis és a művészettörténet stb.

Hauser Arnold

Zuh Deodáth fordítása

CURRICULUM VITAE¹⁰

1892. május 8-án születtem Temesvárott, ahol a középiskola elvégzéséig maradtam.

1910-ben a budapesti egyetem bölcsészeti fakultására iratkoztam. Szaktárgyaim filozófia, német és francia filológia voltak.

Érdeklődésem elsősorban esztétika problémákra irányult és ennél fogva a filozófia különösen fontos szerepet játszott a munkámban. Megismerkedtem Kanttal és a Kant utáni klasszikus német filozófiával. A német irodalomban érdeklődésem korán a romantika felé fordult és [ez], mint a modern nyugati kultúra egyik fő forrása, a mai napig megmaradt érdeklődésem és ambivalens érzelmeim centrumában.

Francia irodalomból főleg a 19. századbeli nagy regényírókat olvastam (Balzac, Stendhal, Flaubert). Ezek legfontosabb nevelőim közé tartoztak és Balzacot azóta is úgyszólván folyton olvasom. Életem szerencsés körülményei[nek] [közé] egyike, hogy szellemi fejlődésem elejétől kezdve egyenletesen német és francia befolyás alatt állott. Törekvésem egyik főcélja maradt az egyoldalúság és a dogmatizmus elkerülése, és ennek egyik eszköze volt, minél [több] nemzeti kultúrával való megismerkedésem. A korán vetett alap idővel megerősödött és az olasz és angol nyelvvel, művészettel és irodalommal való foglalkozás [is] hozzájárult.

Első intenzív irodalmi élményeim középiskolai éveimből származnak: a Nyugat, Ady és körük lelkesítettek.

Egyetemi éveim legfontosabb személyi eseménye Mannheim Károllyal való benső és ösztönző barátságom volt.

Egyetemi éveimnek egyikét a Sorbonne-on töltöttem. Ennek az évnek a hatása emberi, irodalmi, művészeti és általános világnézeti szempontból egész későbbi fejlődésem legfontosabb tényezői közé tartozik.

¹⁰ Hauser Arnold hagyatékában. Gépirat, több javítással. A megfelelő helyeken a hiányzó és értelemzavaró betűket és szavakat pótoltuk. Az önéletrajzon nincs keltezés és aláírás. Valószínűleg nem akadémiai célokkal készülhetett, hanem egyik könyve megjelenésének apropóján írta a kiadó számára. Hauser hagyatékában több ilyen önéletrajz található, amelyek mind valamelyik művének számára fontosabb kiadásaihoz, fordításaihoz készültek. Az angol nyelvű életrajzi vázlat elemeit a New York-i Alfred Knopf Kiadóvállalat szóidentikusan emelte át kiadói katalógusába.

A szöveget Hauser magyarul, de még külföldön fogalmazta, mivel a végén azt adja az olvasó tudtára, hogy: 1) örömmel tekint *A művészet és az irodalom társadalomtörténetének* első magyar megjelenése elé (I-II. Ford. Nyilas Vera és Széll Jenő, Németh Lajos utószavával. Budapest, 1968–1969.); valamint 2) *A művészet szociológiája* című könyvén dolgozik (ami először majd 1974-ben jelent meg). *A művészet és az irodalom társadalomtörténete* 1968–1969-ben megjelent magyar kiadásában nincs nyoma annak, hogy a kötet szerkesztője azt felhasználta volna.

Az önéletrajz mellé csatolva volt Szentágothai János, akkor még csak megbízott MTA-elnök, 1977. május 2-án kelt előterjesztése Hauser Arnold és Szabó T. Attila tiszteleti tagságáról (mindkettő az MTA I. [Nyelv- és Irodalomtudományi] Osztályának javaslatára). Szentágothai méltatása és az abban foglalt életrajzi és karriertörténeti részletek alapján igen valószínűtlen, hogy ezt az önéletrajzi összefoglalót használta volna.

1916-ban, miután Lukács György visszajött Németországból, megismerkedtem [vele]. Hamarosan létrejött az ú.n. „Vasárnapi kör”, amelyben egy 8-10 fiatal emberből álló kis társaság találkozott hetenkint és amelynek középpontja Lukács volt. Én is, mint mindnyájan, kimondhatatlanul sokat köszönhetek hatásának. Bármi lett is belőlünk, egyikünk sem lett volna azzá, ami lett, nélküle.

Ebbe a periódusba esik az orosz irodalommal való bensőbb megismerkedésem: Dosztojevszkij és Tolsztoj voltak ekkor a legfontosabb írók számunkra. És ekkor kezdtem Marxszal megismerkedni.

Hort[h]y hatalomra jutása után elhagytam Magyarországot. Két évet töltöttem Olaszországban és ezalatt fordult érdeklődésem egyelőre majdnem kizárólag a művészettörténet felé. Olaszország után több mint két évet töltöttem Németországban és 1924[-ben] letelepedtem Bécsben, ahonnan 1938-ban Hitler űzött el.

A művészettörténetet eleinte főleg a Wölfflin-féle formalista szempontból néztem, de lassankint, németországi és bécsi tartózkodásom alatt, rájöttem ennek a módszernek a fogyatékoságára és egy időre főleg szociológiai – történeti és gazdaságtörténeti – tanulmányokkal foglalkoztam. Ezek hatása alatt állt be a legfontosabb fordulat szellemi fejlődésemben: rájöttem a történeti materializmus alapvető szerepére minden történelmi kutatásban és tudatára ébredtem annak, hogy művészettörténetet is csak társadalmi alapon érdemes írni és hogy a művészet is csak úgy nyilatkozik meg igazán, ha az ember a kultúra egészében látja és megéri a társadalom és történelem egészében való szerepét. Ennek a belátásnak az értékesítése sok-sok évi konok, kitartó és minden elszármított produkciótól tartózkodó tanulást, előkészítő munkát kíván meg. A bécsi évek egy emigráns gyökértelenségénél fogva is természetlenek voltak kifelé való megnyilvánulás szempontjából. Kenyeret is kellett keresni, mégpedig nem a legrokonszenvesebb módon.

1938-ban Bécsből Londonba menekültem, ahol egy ideig magyar barátaim kenyerén éltem. Nekik és Hitlernek köszönhetem, hogy első tekintetbejövő munkámat, további tíz év szakadatlan munka után megírtam: ezalatt a *Social History of Art*-ot értem, amely először angolul, azután németül jelent meg és azóta 14 országban talált kiadót. Hitlert neveztem meg jótevőim között, mert második emigrációmban olyan semmitlen és reménytelen voltam, hogy a British Museum könyvtára, ahol a *Social History* létrejött, volt az egyetlen hely, ahol embernek éreztem magam, és ahol minden szabad percet töltöttem. Sohasem reméltem, hogy a könyvem kiadót fog találni, de tudtam, hogy nem tudnám nélküle átélni az első londoni évek keserűségét.

Angliában az első emberi foglalkozást könyvem megjelenése után találtam. 1953-1957[-ben] a leeds-i egyetemen művészettörténetet tanítottam. Itt jött létre második Angliában írt könyvem: a *Philosophie der Kunstgeschichte*, amely először németül és azóta több nyelven jelent meg. Ebben azoknak az elvi szempontoknak a tisztázását tettem feladatommá, amelyek előbbi munkám hallgatólagos előfeltételezéséhez tartoztak. Ez különösen azért tűnt fontosnak, mert a *Social History* általános sikere dacára főleg a művészettörténészek egy része konokan védekezett a materializmus és a dialektika behatolása ellen a maguk jól körülbástyázott bűvös körébe. De ha a *Philosophie der Kunstgeschichte* csak nekik íródott volna, kár lett

volna az időért, mert sokuk számára historiai materializmus, dialektika, Hegel, Marx még mindig egy differenciálatlan, ködös, gyanús szélhámosság egésze.

1957-ben elértem az itteni egyetemi korhatárt és visszavonultam a leeds-i egyetemről.

1957–1959-ben vendégprofesszor voltam művészettörténetből az Egyesült Államokban: Brandeis University, Massachusetts.

1965/66-ban ugyanilyen minőségben az Ohio State University-n voltam [az] U. S. A.-ban.

A két amerikai tartózkodás között íródott a manierizmusról szóló könyvem, amelyben két előbbi munkám tanulságait próbáltam az európai kultúra- és művészettörténet egyik legizgatóbb korszakára behatóbban alkalmazni. Ez a könyv is több európai nyelven jelent már meg és most egy japán fordítás van készülóban.

Boldog vagyok, hogy első könyvem, a *Sozialgeschichte der Kunst und Literatur* végre megjelenik magyarul is.

Most egy nagyobb szabásúnak ígérkező munkán dolgozom, amelyben szeretném összefoglalni, amit tanultam, hiszek és érzek. Címe valószínűleg *A művészet szociológiája*, és remélem, hogy az első komoly, rendszeres és átfogó tárgyalása lesz a címben jelzett témának. Ha ezt a könyvet úgy sikerül megírnom, ahogy szeretném, az lesz az érzésem, hogy erőm és tehetségem szűk határain belül elértem, amit elérhettem.